

Sayı. 15

Sene:1995-1997

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE'YE

ARMAĞAN

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
İSTANBUL 1997

OSMANLI - YUNAN TASHİH-İ HUDUD MESELESİ
SIRASINDA BAŞVURULAN BİR MALİ KAYNAK :
VERGİ-İ ŞAHSİ

I

*Arzu Terzi**

1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşı sırasında Yunanistan, Rusların Edirne'ye kadar ilerlemelerinden faydalanarak Epir ve Teselya'da ayaklanmalar çıkartmış ve Yanya'yı işgale hazırlanmıştı. Yunanistan'ın bu hareketinin Balkanları bir bunalıma sürükleyeceğini ve böyle bir durumdan da Rusların yararlanabileceğini düşünen Avrupa Devletleri, Balkan meselesi devletler arasında söz konusu olduğunda Yunanistan'ın çıkarlarını düşünecekleri vaadiyle Yunanlılara engel olmuşlardı.

Osmanlı - Rus savaşı sonunda imzalanan Ayastafanos anlaşmasında alınan kararlar İngiltere ve Avusturya'nın çıkarlarına ters düşmüş ve diğer Avrupa Devletleri de bu iki devleti desteklemişlerdi. Sonuçta, Ayastafanos anlaşmasının «Doğu Sorunu» ile ilgili kısımlarını yeniden gözden geçirmek ve düzeltmeler yapmak üzere Berlin'de devletlerarası bir kongrenin toplanmasına karar verilmişti. 13 Haziran 1878'de toplanan Berlin kongresine, Ayastafanos anlaşmasında alınan kararların kendi lehine düzeltileceği ümidiyle katılan Osmanlı devleti ise umduğunu bulamamış, kongre âdeta Osmanlı Devletinin paylaşılma pazarlığının yapıldığı bir toplantı halini almıştı. Sınırı bulunduğu illerin durumu görüşülürken Yunanistan'da bu toplantıya davet edilmiş ve yapılan görüşmeler neticesinde, Osmanlı Devleti ile arasında ayrıca bir görüşme ile Yunanistan lehine bir sınır düzenlemesi yapılması

* Arş. Gör., İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ve bunun protokole yazılması kararlaştırılmıştı¹. Böylece Berlin andlaşmasının 24. maddesinde Yunan tashih-i hudud meselesi yer almış ve iki devletin anlaşmaya varamaması halinde görüşmeleri kolaylaştırmak amacıyla büyük devletlerin arabuluculuk yapmaları da bu maddede belirtilmişti (13 Temmuz 1878)².

Yunanistan Berlin kongresinin bitiminden sonra, hiç vakit kaybetmeden Bâbüalî'ye yeni sınırın düzenlenmesi için notalar göndermeye başlamıştı. Osmanlı Devleti ise Yunanistan'ın bu girişimi karşısında, hiçbir şekilde bu devlete toprak vermiyeceğini açıklamış ve kararını büyük devletlere bildirerek, onlardan daha önceki tutumlarını değiştirmelerini istemişti. Ancak Avrupa devletleri tarafından bu istek reddedilmiş, böylece Berlin andlaşmasının bu maddesi önceleri Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında başlayan, sonraları uluslararası mahiyet kazanan bir bunalım halini almıştı³.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti ve Yunanistan sınırları boyunca karşılıklı savaş hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Osmanlı Devleti Rus savaşından henüz çıkmış ve bu savaşta tarihinin en büyük yenilgisine uğrayarak önemli topraklar kaybetmişti. Dolayısıyla devlet siyasî, askeri, malî, ekonomik ve sosyal yönlerden çok sıkıntılı bir döneme girmişti. İşte Osmanlı Devleti'nin, Yunanistanla çıkması muhtemel bir savaşın arefesinde askeri hazırlık yapmak zorunda kalması, gerekli masrafları karşılayabilmek için yeni gelir kaynakları aramasına sebep oldu.

Olayların gelişme şekli bir dış borçlanmayı imkânsız kılıyor ve meselenin memleketin kendi imkânlarıyla halledilmesi gere-

1 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 300-301; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VIII, Ankara 1983, s. 112-113.

2 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, I, Ankara 1953, s. 413.

3 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Esas Evrak (Y.E.E.), nr. 35-35/31-113-111'de Yunan hududunun tashihine dâir bir klasör içinde 40 gömlekten oluşan toplam 171 adet evrak mevcuttur. Bu konuda ayrıca tâfsilat için bkz. Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, II, İstanbul 1327, s. 654-663; Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiye*, II, Ankara 1957, s. 168-191. Cahide Zengin, *Yunanistan Tashih-i Hudûd Meselesiyle İlgili Türk ve Avrupa Hariciye Nezâretleri Yazışmaları*, Lisans Tezi, İ. Ü. Ed. Fak. Tarih Seminer Ktb., nr. 2817, İstanbul 1978.

kiyordu. Onun için, bu olağanüstü askerî masrafları karşılayabilmek amacıyla iki çareye baş vuruldu. Bunlardan biri memleket içinde dahili istikraz yoluna gidilmesi⁴, diğeri ise İstanbul halkından vergi-i şahsî adıyla olağanüstü bir verginin toplanmasıydı.

Vergi-i şahsî, İstanbul ve Bilâd-ı Selâse adı verilen Üsküdar, Galata ve Eyüp ahalisinden bir defaya mahsus olmak şartıyla toplanacak bir çeşit varlık vergisiydi. Şahsî verginin, miktarını ve toplama şeklini belirleyen bir nizamnâme tertib edilmiş ve Sultan II. Abdülhamid nizamnâme hazırlanırken özellikle iki husûs üzerinde itinâ gösterilmesini istemişti. Bunlardan biri şahsî verginin tahsili neticesinde toplanan meblağın, hem maksada uygun ve faydalı olacak miktarda olması ve hem de halka ağır gelmeyecek bir şekilde tahsili; diğeri ise ahâli arasında her hangi bir endişeye mahal vermemek için şahsî verginin bir defaya mahsus olmak şartıyla toplanacağını halkın anlayabileceği bir dille ilân edilmesiydi⁵. Belirtilen bu husûslara dikkat edilerek hazırlanan nizamnâme 8 Rebiülevvel 1298 (8 Şubat 1881) tarihinde sâdir olan irade⁶ neticesinde yayınlanmıştı⁷.

Nizamnâmede vergi-i şahsî mükellefi olan ahali dört guruba ayrılmıştı : Buna göre İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de bulunan bütün memur ve müstahdemler ile bunların tekaüdlerinden, zengin ve tüccarlardan, esnafdan ve yevmiye ile çalışan amele ile yevmiye karşılığında ücret ve maaş alan hademedan, bu vergi tahsil olunacaktı (m. 2). Kara ve Deniz askerleri, zabtiye neferleri ve küçük zabitan ile miralaylar vergi vermekten muaf tutulmalarına karşılık, İstanbul'da bulunan liva, ferik ve müşirler vergi-i şahsîyi ödemekle mükellefdiler. Askeriye mütekaidlerinden sakat olanlar ve binbaşı rütbesiyle ondan aşağı rütbelerden tekaüd olanlar ise vergi kapsamının dışında tutulmuştu (m. 3).

4 Dahili istikraz ayrı bir çalışmada incelenmiştir.

5 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrade-Meclis-i Mahsus (MM), nr. 3203/1.

6 İrade-MM, nr. 3203.

7 11 Rebiülevvel 1298 tarihinde 789 numaralı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayınlanan 8 Rebiülevvel tarihli bu nizamnâme İrade-MM, nr. 3203/2'de olup, BOA, Yıldız Mütenevvi Evrakı (Y. MTV), nr. 5/52, leff 3'de ve BOA, *Meclis-i Tanzimat Defteri*, nr. 6, s. 238-240'da ise sâretleri bulunmaktadır.

20 yaşının üstündeki erkek nüfustan alınacak olan bu verginin (m. 4), mükelleflerine göre toplanacak miktarı da nizamnâmede belirtilmiş olup, buna göre memur, müstahdem ve tekaüdlilerden maaşlarının onda biri tutarındaki meblağ tahsil edilecek, tüccar ve zenginden beş, esnafdan üç ve amele ile hademedenden birer aded gümüş mecdiye alınacaktı (m. 5).

Verginin tahsil usûlüne gelince : Nizamnâmenin neşrinden on gün sonra toplanmasına başlanacak olan şahsî vergi, bir gümüş mecdiye 19 kuruş itibâriyle iki ay içinde tamamen ve nakid olarak toplanacaktı (m. 6). Devletin ileri gelen görevlilerinden başlamak üzere 3000 kuruşa kadar maaş alanlar birinci, 1000-1200 kuruş arası maaşlılar ikinci ve maaşı bundan aşağı olanlar üçüncü sınıf itibar edilecek ve vergi mükellefi olan askeriye mensubları da bu nisbete uygun olarak üç sınıfa ayrılacaktı (m. 7). Ahâli arasından ise tüccar ve zenginler birinci, fabrika, mağaza ve dükkân gibi muayyen bir ikametgâhda sanatlarını icrâ eden ve alım-satım yapan esnaf ikinci ve ikametgâhı olmayıp seyyar olarak alış-veriş edenler ile kayıkçı, arabacı, hammal ve rençber gibi muayyen yevmiye alan veya yevmiye mukabili maaşla hizmetkârlık yapanlar üçüncü sınıf sayılacaktı (m. 8).

Buna göre birinci sınıfa dahil olan maaşlılar ile tüccar ve zenginler altıncı madde gereğince nizamnâmenin neşrinden 10 gün sonra başlamak üzere 15 gün içinde bir defada vergilerinin tamamını, ikinci sınıf dahilinde olan maaşlılar ve esnaf, bir ayda iki taksit ile ve üçüncü sınıfa mensub olan maaşlılarla, seyyar esnaf, amele ve hademeler iki ayda dört taksit ile nakid olarak vergilerini ödeyeceklerdi (m. 9). Tertib olunacak taksitler uygun olup, meselâ bir gümüş mecdiye vergisi olan şahıs her 15 günde bir çeyrek mecdiye ödemek üzere vergisini iki ayda tamamlayacaktı (m. 10).

Vergi-i şahsî için *Vergi Emâneti* tarafından koçanlı ve matbu tezkireler tanzim olunacaktı. Tezkireler üç sınıfa göre üç ayrı renkte tertib edilecek ve taksitle ödenecek vergilerin tezkirelerinde taksit haneleri ve ödeme tarihleri de yer alacaktı (m. 11). Memur ve müstahdemlerin vergi-i şahsîleri mensub oldukları dairelerin nâzırları tarafından; zengin ve tüccarlarla diğer vergi mü-

kelleflerinin ise İstanbul emlak vergi daireleri tarafından devlet hazinesi adına tahsil edilecekti (m. 12).

Nezâretler kendi memûrlarını, yedinci maddede belirtilen şekilde aldıkları maaşa göre üç sınıfa ayırarak, vergi-i şahsî defterlerini hazırlayacaklardı. Sonra defterlere uygun vergi tezkirelerini Vergi Emâneti'nden isteyecekler ve Vergi Emâneti bu tezkireleri zimmet kaydıyla gönderecekti. Tezkireler gereğince her gün yapılacak tahsilât, nezâretler tarafından askerî daireye teslim edilecek ve tezkireler sahiblerine verilerek, koçanlar askeriye dairesince verilen makbuz senediyle beraber Vergi Emâneti'ne iâde edilecekti (m. 13).

Maaşlıların dışındaki vergi mükelleflerinde ise, her belediye dairesi, nizamnâmenin neşrinden itibaren 10 gün içinde kendi sınırları dahilinde oturan tüccar, esnaf, amele ve hademenin, ket-hüda ve loncaları tarafından tasdik edilen vergi-i şahsî tahsilâtına esas olacak esâmî defterlerini hazırlayıp tahsil memurlarına verecekti (m. 14). Belediye daireleri dahilinde bulunan emlak, akar veyahud esham ve mukataa gibi servete sahip olan zenginlerin defteri ise, mahalle imam ve muhtarlarıyla mahallenin ileri gelenlerinden üç kişinin mühürleriyle tasdik olunmak üzere düzenlenecekti (m. 15).

— Tekaüdlere vergi-i şahsî toplanmasına gelince : Her nezâret kendisine mensub tekaüdlere, isimlerini, maaş miktarlarını ve ikametgâhlarını ihtivâ eden birer defter hazırlayarak Şehremâneti'ne gönderecek ve emânet tarafından bu bilgiler belediye dairelerine bildirilecekti (m. 16). Hiçbir belediye dairesine mensub olmayıp seyyar olarak alım-satım yapan ve sanatlarına göre Şehremâneti'nden tezkire verilen esnaf ve amelenin defterleri ise emânet tarafından tanzim edilecek, vergi-i şahsîleri emlak vergisinin tahsil merkezi marifetiyle toplanacaktı (m. 17).

Gerek Şehremâneti ve gerek belediye daireleri tarafından şimdiye kadar izâh edilen maddelerde belirtilen şekilde hazırlanan defterlere göre lâzım gelen vergi tezkireleri, tahsil memurlarının isteği üzerine Vergi Emâneti'nden zimmet kaydıyla verilecek ve hergün vuku bulacak tahsilat doğruca askeriye dairesine teslim edilecekti. Vergisini ödeyen her şahsın tezkiresi kendisine

verileceği gibi tezkirelerin koçanları dahi Vergi Emâneti'ne iâde edilecekti (m. 18).

Vergi-i şahsinin tahsilâtında Şehremâneti ve belediye daireleri tarafından tahsil memurlarına yardım edilecekti (m. 19). Tak- sitle alınacak verginin bir defada ödenmesi mükellefin isteğine bağlı olup, taksitlerin hepsinin birden vakti gelmeden tahsili için zorlama yapılması yasaktı (m. 20). Mükellef nüfusu saklayan, kim olursa olsun, cezalandırılacak (m. 21) ve vergi-yi şahsiyi öde- mekte muhalefet gösterenlerin borçları ise «Tahsil-i Emval Nizam- nâmesi»ne uygun olarak tahsil edilecekti (m. 22).

Vergi-i şahsinin tamamen askerî amaçla alınacak bir vergi olduğunun ispatı için, tahsilâtın sonunda bu vergiden toplanan meblağın sarfını gösteren defterin ilân olunacağı (m. 23) nizam- nâmede belirtilmişti. Nizamnâmenin icrasından ise Maliye Neza- reti sorumluydu (m. 24).

Nizamnâmenin 10 Rebîülevvel (10 Şubat)'da neşr edilmesin- den hemen sonra bu tarihlerde yayınlanan gazetelerde vergi-i şah- sî ile alakalı leyhde ve aleyhde birtakım yazılar yayınlandığı gö- rülüyor. Gazetelerin bir kısmı halkın böyle bir vergiyi kaldıracak durumda olmadığını belirterek menfi neşriyatta bulunurken bazı- ları da ahâliyi vergiyi ödemeye teşvik için çeşitli yazılar yazmış- lardı : Buna göre nizamnâme gereğince toplanacak paranın sarf yerinin ilân edileceği, yani bu paranın kesinlikle askerî masrafla- ra harcanacağı ve böyle bir durumda milletin, vatanının selâmeti için son akçesini bile feda edebileceği⁸; halkın, devleti içinde bu- lunduğu sıkıntıdan kurtarmak için vergi-i şahsiyi ve dahilî istik- razı gönül rızasıyla ödeyecekleri⁹, mahiyetindeki yazılar dikkat çekmektedir.

Nizamnâmenin yayınlanmasını takiben, vergi-i şahsinin top- lanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. Verginin toplana- bilmesi için yukarıda belirttiğimiz üzere esâmi defterlerinin hazır- lanması ve tezkirelerin basılması gerekiyordu. Başvekâlet, Vergi Emâneti'nden bu işlemlerin sür'atlendirilmesini; nizamnâmenin

8 *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 789, s. 1.

9 *Ceride-i Havâdis*, 17 Rebîülevvel 1298, nr. 4536, s. 1.

11. maddesinde belirtildiği şekilde koçanlı tezkirelerin hazırlanması ve üç ayrı vergi mükellefinin tesbiti için gerek nezâretler, gerekse belediye daireleri ve Şehremâneti tarafından hazırlanmaya başlanan defterlerin biran evvel tamamlanıp gönderilmesini istemişti¹⁰. Neticede işler sür'âtlendirilmiş ve Vergi Emaneti tarafından vergi tahsil edilecek üç guruptaki mükellef için yine üç ayrı renkte koçanlı ve matbu tezkireler bastırılmıştır¹¹. Çeşitli nezâretlerden emekli olan memurlar için bağlı oldukları nezâretler tarafından isim, şöhret ve ikamet yerlerini ihtivâ eden defterler düzenlenmiş ve nizamnâmenin on altıncı maddesi gereğince Şehremâneti'ne teslim edilmiştir¹². Bu arada Vergi Emaneti tarafından Vergi Müdüriyeti'ne, vergi-i şahsî için toplanacak paranın cinslerinin ayrı ayrı kayd edileceği bir «ecnâs-ı akçe» defterinin tutulması için emir verilmiştir¹³.

Nizamnâmenin neşr edildiği gün nezâretlere tamim şeklinde birer nizamnâme sûreti gönderilmiş ve konunun âciliyeti sebebiyle vakit kayb edilmeksizin nizamnâme hükümlerine uygun olarak vergi-i şahsînin kendi nezâretlerindeki memurlarından tahsili istenmiştir (10 Şubat 1881/10 Rebiülevvel 1298)¹⁴.

İstanbul'da vergi-i şahsînin tahsilinin, sayısı 70'e varan emlak vergisi tahsildarları tarafından yapılması kararlaştırılmış olmasına rağmen bir kaç vergiyi birden toplamak zorunda kalacak olan tahsil memurlarının işinin 2-3 kat artacağı düşünülerek bun-

10 *Ceride-i Havâdis*, 22 Rebiülevvel 1298, nr. 4540.

11 *Bu tezkirelerin birinci sınıf için olanları sarı, ikinci sınıflıklar kırmızı ve üçüncü sınıfıklar mavi renklidir (Tercüman-ı Hakikat*, 27 Rebiülevvel 1298, nr. 803, s. 1).

12 *Ceride-i Havâdis*, 24 Rebiülâhır 1298, nr. 4568, s. 2.

13 *Ceride-i Havâdis*, 26 Rebiülevvel 1298, nr. 4544, s. 2.

14 Y-MTV., nr. 5/52, leff 2. Adı geçen nizamnâmeden bir nüsha da sadrazamın tezkiresiyle beraber Hazine-i Hassa Nezâretine gönderilerek verginin nezâret bünyesindeki memurlardan biran evvel tahsili emr edilmiştir. Hazine-i Hassa Nâzırı Agob Paşa buna cevaben gönderdiği yazıda, Mabeyn-i Hümayûn, Hazine-i Hassa ve bağlı dairelerin memurlarından mali sıkıntı sebebiyle nakid olarak bu verginin toplanmasının zor olduğunu ve vergi-i şahsîden kendi idaresindeki memurların hissesine düşen miktarın, Maliye Hazinesinden Hazine-i Hassa'ya ödenmesi kararlaştırılan meblağdan mahsub edilerek karşılanması veya başka bir şekilde alınması teklifinde bulunmuştur (Hazine-i Hassa Nâzırı Agob Paşa'nın 21 Rebiülevvel 1298 tarihli tezkiresi : Y-MTV., nr. 5/52, leff 1).

dan vaz geçilmiş ve tahsil işini sür'atlendirmek için 30 kadar tahsildârın vazifelendirilmesi uygun görülünüş; vergi-i şahsî hasılâtının % 4'ünün de bunlara maaş olarak ödenmesi kararlaştırılmıştı¹⁵. 11 Cumadelâhır 1298 (11 Mayıs 1881)'de ise vergi-i şahsî toplanma işinin bir an önce neticelenmesi maksadıyla Şehremâneti Vergi müdüriyetinde toplanan özel komisyonda, tahsil işi için 60 kişi daha seçilerek lâzım gelen belediye dairelerine taksim edilmişti¹⁶.

Bütün bu işlemler tamamlandıktan sonra gerek memurların maaşlarından, gerekse diğer gruptaki ahâlden vergi-i şahsî toplanmaya başlanmıştır. Vergi toplandıkça nizamnâme gereğince askerî hazineye teslim edileceğinden, tahsil işine başlanır başlanmaz Üçüncü Belediye Dairesinde birkaç gün zarfında toplanan 5.000 kûsur kuruş Nizamiye hazinesine gönderilmiştir¹⁷.

Vergi-i şahsî toplanırken, özellikle esnaf arasında verginin âdil olarak alınmadığı husûsunda bir takım şikâyetler ortaya çıkmıştır. Esnafın kazançlarının birbirinden farklı olmasına rağmen hepsinden aynı verginin toplanmasının adaletsizlik olduğu, gerek bazı esnafın yazdığı arzuhallerle gerekse gazetelerdeki yazılarla ifade ediliyor ve vergi intükellefi olanların malî kudretlerinin gözetlenmesi isteniyordu¹⁸. Meselâ nizamnâmeye göre mağaza ve dükkân gibi muayyen ikametgâhları olan esnaf 2. sınıf itibâr edilip 3 mecdiye vergi-i şahsî vermekle yükümlü oldukları halde, Üsküdar'da bulunan leblebici, attar, kömürcü vesâir esnaf kendilerinin fakir olduklarını ve alım-satımlarının durgun olmasından dolayı üçüncü sınıf itibâr edilmeleri için 9. Belediye Dairesine arzuhal göndermişlerse de, başvuruları neticesiz kalmıştı¹⁹. Bir süre sonra esnaf arasında şikâyetin artması sonucunda Şehremaneti, nizamnâmenin ilgili maddesinin tadili, yani esnaftan 3 mecdiye almak yerine, belediye tarafından tahkikat yapılması şartıyla esnafın kazançlarına göre vergiyi 1 mecdiyeden 3 mecdiyeye kadar üç de-

15. *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Cemaziyelevvel 1298, nr. 847, s. 1.

16. *Tercüman-ı Hakikat*, 12 Cemaziyelâhır 1298, nr. 864, s. 1.

17. *Cerîde-i Havâdis*, 6 Rebîülâhır 1298, nr. 4552, s. 2.

18. *Cerîde-i Havâdis*, 7 Rebîülâhır 1298, nr. 4553, s. 2; *Tercüman-ı Hakikat*, 20 Rebîülâhır 1298, nr. 822, s. 1.

19. *Cerîde-i Havâdis*, 6 Rebîülâhır 1298, nr. 4552, s. 2.

ğışık miktarda ödemeleri için, sadârete müracaat etmişti²⁰. Bu husus Bâbîâlî'de incelenmiş ve yapılan görüşmeler sonucunda, vergi-i şahsî ödemekle mükellef olan halk arasında kazançlarına göre bir ayırım yapılmadığı belirtilmişti. Zira verginin halk arasında dağılımı yapılırken ahâlinin bağlı olduğu meslek gurubları esas alınmıştı. Yani, memurlar; tüccar ve zenginler; esnaf; hademe ve ameleler olmak üzere yukarıda da belirtildiği gibi dört gurup teşkil edilmişti. Bu açıklamaya rağmen bir süre sonra Bâbîâlî'de, ahâlinin mesleklerine göre bir kaç kısma ayrılmış olmasından hareketle esnafın da kendi aralarında üçe ayrılabilceğinin mümkün olduğu kararına varılmıştır²¹.

Neticede 11 Receb 1298 (9 Haziran 1881)'de sadır olan irade ile²², nizamnâmenin beşinci maddesinin esnâfa âid olan kısmı, esnâfın vergi-i şahsîlerinin, belediye tarafından yapılacak araştırmayla, kazançlarına göre üç sınıfa ayrılmaları sûretiyle bir meci-diyeden üç meci-diye kadar toplanacağı, şeklinde değiştirilmiştir²³.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında sınır düzenlemesi husûsunda çıkan anlaşmazlığın savaşa sebep olacağı ihtimalinin kuvvetlenmesi ve muhtemel savaş hazırlıkları sırasında yapılacak askerî harcamalar için yeni malî kaynaklara ihtiyaç duyulması, İstanbul ahâlisinden bir çeşit varlık vergisi mahiyetini taşıyan vergi-i şahsînin toplanması kararının alınmasına yol açmıştır. Ancak Devletin içinde bulunduğu sıkışık durum dolayısıyla verginin tayin ve tahsil şekli hazırlanırken bir takım husûslar gözden kaçırılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in verginin ahaliye ağır gelmeyecek şekilde tahsilini emr etmesine rağmen, vergi-i şahsînin halk arasında dağılımı pek âdil bir şekilde olmamış ve vergi tayin edilirken halkın kazancı gözönüne alınmamıştır. Maaş-

20 İrade-Şura-yı Devlet (ŞD), nr. 3059/2.

21 «Vergi-i şahsî temettü nisbetine tâbi değilse de yine bir kaç nev' üzerine müretteb olmasına göre üç meci-di almak üzere muayyen olan esnaf vergi-i şahsînin dahi devâ'ir-i belediyece tahkikat icrasıyla tebeyyün edecek temettüleri derecesinde bir meci-diden üç meci-diye kadar üç sınıfa münkasıman.....» İrade-ŞD., nr. 3059/2.

22 İrade-ŞD., nr. 3059.

23 3059/3; *Meclis-i Tanzimat Defteri*, nr. 7, s. 48.

lı memur ve tekaüdlerin dışında vergi mükellefi olan halk, zengin-tüccar, esnaf ve işçi olmak üzere her ne kadar üç ayrı guruba ayrılmışsa da, aynı guruba mensup, ama kazançları birbirinden farklı olan halk eşit miktarda vergiyi ödemekle yükümlü tutulmuşlardır. Bu durum verginin toplanmasına başlandıktan bir müddet sonra halk arasında huzursuzluk yaratmış; özellikle esnafın yazdıkları arzuhallerle sürekli şikâyetlerini dile getirmeleri neticesinde, nizamnâmedeki ilgili madde değiştirilerek esnaftan alınan vergi, bu kesimin kazançlarına göre düzenlenmiştir. Ancak bu halkın sadece esnaf grubu için geçerli olan bir çözüm olmuştur. Verginin toplanmasında karşılaşılan bir başka ilgi çekici nokta, maaş karşılığı veya serbest olarak çalışanlarla, tekaüdlük olmak üzere bütün erkek nüfusun vergi-i şahsi ödemeye mükellef tutulmasına karşılık, İstanbul'da bulunan liva, sancak ve müşirlerin dışındaki askerî sınıfın vergi kapsamının dışında bırakılmasıdır.

Bununla birlikte, devletin içinde bulunduğu malî sıkıntının az da olsa giderilmesi amacıyla toplanan vergi-i şahsinin % 4'ü gibi bir miktarının, verginin tahsilinin sür'atlendirilmesi için, geçici olarak tayin edilen tahsil memurlarına maaş olarak tahsis edilmesi dikkat çekicidir.

Bu arada Yunan sınırı meselesi beklenmeyen bir gelişme göstermiştir. Osmanlı Devleti başlangıçta Yunanistan'a toprak vermeyeceğini, gerekirse bunun için savaşı bile göze alacağını açıklamaması rağmen büyük devletlerin baskılarına dayanamayarak Yunanistanla sınır düzenlenmesi için görüşmeye razı olmuştur. Müzakereler Osmanlı Devleti'nin toprak kaybı ile sonuçlanmış ve 24 Mayıs 1881'de imzalanan anlaşmada Teselye Yunanistan'a bırakılmıştır²⁴.

Savaş ihtimalinin ortadan kalkması ile, harb masraflarına destek olması için alınması kararlaştırılan vergi-i şahsîden de vaz geçilmesi gerekirken muhtemelen Devletin içinde bulunduğu malî buhran ve meydana çıkan yeni siyasi meselelerden dolayı, tahsilâta devam olunmuştur. Vergi-i şahsî konusunda idareciler halka karşı açık olacakları ve toplanan meblağın sarf şeklini göste-

24 Uçarol, *a.g.e.*, s. 303.

ren bir defterin yayımlanacağını bildirmişlerdi. Ancak bu vaadin yerine getirilip getirilmediği mevcut neşriyattan maalesef takip edilememektedir. Toplanan meblağ, harb ihtimalinin ortadan kalışından sonra askerî harcamaların dışında, devletin başka ihtiyaçları için kullanılmış olabilir. Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son yıllarına doğru 1321 mâlî bütçesini (1905-1906) denkleştirmek maksadıyla vergi-i şahsî adı altında bir verginin daha toplanmasına teşebbüs edilmiştir. Ancak bu vergi, incelemeye çalıştığımız vergiyle aynı adı taşımakla birlikte memleket geneline teşmil edilmesi, toplanma şartı, şekli ve miktarı bakımından farklı özelliklere sahip olmasından dolayı ayrı bir çalışmada ele alınacaktır.